

Josefine Schubert-Kollmannová a archeologie v českých zemích

Miloš Hlava

1. Úvodem...

Třebaže v meziválečných letech byla archeologie v českých zemích stále mužským světem, pozvolna do ní právě tehdy začaly pronikat první ženy-profesionálky s univerzitním vzděláním. První z nich, Libuše Jansová, úspěšně završila univerzitní studium na Univerzitě Karlově v Praze v roce 1928, aby poté našla pracovní příležitost ve Státním archeologickém ústavu. Hned v roce 1929 ji následovala Ludmila Kraskovská, jež byla po absolutoriu krátce profesně spojená s Národním muzeem, než v roce 1931 odešla na Slovensko. Na Univerzitě Karlově však ženy studující prehistorii představovaly jen nepočetné výjimky.

V tomto směru bylo pozoruhodným českým (ale také středoevropským) specifickým 30. let 20. století výrazné zastoupení žen v Pravěkém semináři (*Vorgeschichtliches Seminar*) Německé univerzity v Praze (*Deutsche Universität in Prag*), spojeném od jeho vzniku v roce 1929 až do roku 1938 s Leonhardem Franzem – během jeho působení totiž sepsaly sedm z devíti obhájených disertačních prací. Většina absolventek poté dokonce našla uplatnění v oboru, byť některé pouze dočasně (přehledně *Hlava 2019a*, 171–172).

Jednou z úspěšných absolventek Franzova Pravěkého semináře byla Josefine Kollmannová, jež byla od roku 1939 zaměstnána jako kvalifikovaná odborná síla v Úřadu pro pravěk (*Amt für Vorgeschichte*), centrální instituci archeologické památkové péče v tehdy konstituované Říšské župě Sudety. Její tamější působení však nebylo dlouhé. Z rodinných důvodů Úřad pro pravěk na konci roku 1940 opustila, byť s ním zůstala v kontaktu minimálně do léta 1944. V literatuře věnované dějinám archeologie figurovala doposud jen sporadicky a příležitostně (viz např. *Blažek 2006*, 238; *Hlava 2017*, 446–447; *týž 2019a*, 74, 171; *týž 2019b*, 420; *týž 2022*, 313; *týž 2023b*, 66, pozn. 6). Následující strany si proto kladou za cíl shrnout přehledně fakta, jež se prozatím podařilo shromáždit o jejím osobním i profesním životě, spojeném s českými zeměmi. Stranou tudíž zůstanou její poválečné osudy, kdy z Československa musela odejít a archeologii se již nevěnovala (srv. *Hlava 2019a*, 171–172 – pozn. 540).¹

2. Mládí a studium

Josefine Maria Rosina Kollmannová byla dcerou Oskara Kollmanna a Rosiny Lemešicové. Narodila se 18. června 1911 v chorvatském Slavonském Brodu (*Brod an der Save*), tehdy součásti zalitavské (tj. uherské) části rakousko-uherské monarchie. Pokřtěna byla teprve 10. července 1911 ve stejném městě.² Původ Josefiny Kollmannové byl ovšem složitější, než by vyplývalo z místa narození.

1 Použité zkratky: Archiv NM – Archiv Národního muzea; Archiv UK – Archiv Univerzity Karlovy; MÚA AV ČR – Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i.; NA – Národní archiv; fond RNM – fond Registratura Národního muzea; fond SALV – fond Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung; inv. č. – inventární číslo; sign. – signatura. Pravopis dobových textů (především interpunkce) byl upraven jen v nezbytných případech. Za pomoc s vyhledáním údajů o původu a rodinném zázemí Josefiny Kollmannové, jakož i o jejím studiu ve Znojmě (a jejích sourozencích) děkuji Nikole Hirnerové (Městský úřad Uničov).

2 Údaje jsou uvedeny podle popisu matričního záznamu; Archiv UK, fond Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze, karton 84, inv. č. 999, složka J. Kollmannová.

Otec Oskar Kollmann (* 9. října 1875), důstojník c. a k. armády, měl totiž domovské právo v moravských Židlochovicích. V armádě monarchie působil od roku 1897, kdy úspěšně dokončil studium na vídeňské Tereziánské vojenské akademii (*Theresianische Militärakademie*), důstojnické škole habsburské monarchie (*Anonymus 1897*). Nedlouho před narozením dcery Josefiny, 1. května 1911, byl povýšen do hodnosti kapitána (*Hauptmann*). Byl tehdy příslušníkem c. a k. pěšího pluku 39 (*k. u. k. Infanterie-Regiment Nr. 39*), ovšem již 1. května 1912 byl převelen k c. a k. pěšímu pluku 52 (*k. u. k. Infanterie-Regiment Nr. 52*). Jelikož jedním z posádkových míst této jednotky byl Slavonský Brod, zřejmě se tak stalo právě v souvislosti s narozením dcery Josefiny.³

Matka Rosina Lemešicová byla dcerou Josefa Lemešice (původem z chorvatské Gornji Bebriny), veterána válek rakouské monarchie z let 1859 a 1866, který byl v roce 1896 penzionován v hodnosti majora. V roce 1906 byl jemu a jeho potomkům udělen šlechtický titul spojený s právem používat přídomek de Bebrinagornja podle města, z něhož pocházel (*Anonymus 1906*). V Slavonském Brodu, s nímž byla spojena poslední léta jeho života, patřil nepochybně k místní honoraci, mimo jiné byl od roku 1909 členem tamější obecní rady (*Anonymus 1909*). Shodou okolností zemřel nedlouho po narození vnučky Josefiny, v listopadu 1911 (*Anonymus 1911*).

Je evidentní, že sňatkem Oskara Kollmanna a Rosiny Lemešicové se spojily dvě rodiny, jež byly společensky rovnocenné a zároveň svázané s armádním prostředím monarchie.⁴ Josefina byla patrně prvním potomkem, jenž vzešel z tohoto manželského svazku. Z dostupných pramenů lze doložit, že měla dva mladší sourozence – bratra Ottu a sestru Margaretu; oba se narodili rovněž v chorvatském Slavonském Brodu (viz např. *Kornfeld 1925, 15; Kobza 1928, 22*).

V rodném Slavonském Brodu navštěvovala Josefina čtyři roky (tj. v letech 1917/1918–1920/1921) chorvatskou obecnou školu.⁵ Po rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku tzv. nástupnických států rodina zprvu zůstala na území nově vytvořeného Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Oskar Kollmann (k 1. květnu 1917 povýšený do hodnosti majora) byl již k 1. březnu 1919 penzionován (*von Hödl sine, 14*), avšak teprve na počátku roku 1921 jej československé ministerstvo národní obrany přijalo oficiálně jako gážistu v důstojnické hodnosti, tj. zajistilo mu pravidelnou penzi ze státních zdrojů (*Věstník 1921, 213*). Lze předpokládat, že právě v této souvislosti (a zřejmě také vzhledem k nutnosti využít opci kvůli zachování československého občanství, neboť díky Oskaru Kollmannovi měla celá rodina domovské právo v moravských Židlochovicích) se rodina během roku 1921 přestěhovala na Moravu, a to na Znojmsko. Josefina Kollmannová totiž ve školním roce 1921/1922 chodila na německou obecnou školu v Hodonicích u Znojma.⁶

Od školního roku 1922/1923 navštěvovala německé Spolkové dívčí reformní reálné gymnázium ve Znojmě (*Vereins-Mädchen-Reform-Realgymnasium in Znaim; Jahres-Bericht 1923, 9* – Josefina Kollmannová uvedena jako žákyně 1. třídy), které však bylo na konci roku 1924 zrušeno. Jeho studentky byly převedeny na německé Státní reformní reálné gymnázium ve Znojmě (*Staats-Reform-Realgymnasium*

3 Třebaže opis matričního záznamu Josefiny Kollmannové uvádí, že místem narození jejího otce byly Židlochovice, Oskar Kollmann zde měl ve skutečnosti pouze domovské právo. Židlochovická matrika ostatně jeho narození nezaznamenává – viz matrika narozených Židlochovice (1871–1881), číslo knihy 2197; dostupné z: Matriky - ACTA PUBLICA (mza.cz). Srv. nepřesně *Hlava 2023b, 66*. Domovské právo poskytovalo jeho držitelům jistotu sociálního zabezpečení ze strany obce a nemuselo být přímo svázáno s místem narození či aktuálním trvalým pobytem. Obec se jeho udělením v podstatě zavazovala umožnit pobyt v obci a postarat se o existenční zázemí v případě sociálně nepříznivé situace. K základním biografickým údajům o Oskaru Kollmannovi (včetně hodnostního postupu) viz *von Hödl sine, 14*.

4 Dodejme, že bratr Rosiny Lemešicové (a syn jejího otce Josefa) Josef Lemešic byl již před Velkou válkou členem generálního štábu c. a k. armády.

5 Viz Curriculum vitae (J. Kollmannová), nedatováno/1936; Archiv UK, fond Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze, karton 84, inv. č. 999, složka J. Kollmannová („*hat vier Klassen der kroatischen Volksschule in Brod a/d. S. besucht*“).

6 K školní docházce v Hodonicích u Znojma viz Curriculum vitae (J. Kollmannová), nedatováno/1936; Archiv UK, fond Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze, karton 84, inv. č. 999, složka J. Kollmannová („*ein Jahr lang die deutsche Volksschule in Hödnitz bei Znaim*“).

in Znaim), jež vzniklo v polovině roku 1924 sloučením dvou německých středních škol, jež byly do té doby samostatné – Německé státní reálky (*Deutsche Staatsrealschule*) a Německého státního gymnázia (*Deutsche Staatsgymnasium*; *Anonymus 1925*). Od druhého pololetí školního roku 1924/1925 tudíž Josefine Kollmannová navštěvovala toto gymnázium. Tamější studium završila úspěšně dne 24. června 1930 maturitou.⁷

Studium na Německé univerzitě v Praze zahájila teprve půl roku poté, v letním semestru akademického roku 1930/1931. Dochovaný přehled absolvovaných přednášek a seminářů prokazuje, že těžištěm jejího studia byly dějiny umění, klasická archeologie a prehistorie. Kromě nich ale navštěvovala také výuku z psychologie, knihovnictví a historie.⁸ Její studium trvalo neobvykle dlouho. Již v roce 1933 (tj. po dvou letech) sice složila zkoušku, jež ji opravňovala k výuce francouzštiny na měšťanských školách. Dva roky poté, v roce 1935, uspěla rovněž u státní zkoušky z knihovnictví pro obce nad 10 000 obyvatel.⁹ Avšak teprve v červnu 1936 odevzdala absolventskou disertační práci. Zároveň tehdy také žádala o připuštění k hlavnímu rigorózu, jímž měla završit studium – za hlavní obor si zvolila prehistorii, jako vedlejší obor pak německý národopis (*Volkskunde*). Doktorský titul jí byl oficiálně udělen až za rok, v červnu 1937, tj. více než šest let od začátku univerzitního studia.¹⁰

Disertace Josefiny Kollmannové pojednávala o maskovitých sponách z časné doby laténské (*Kollmann 1936*). Rozhodně ovšem nešlo o pouhé shromáždění pramenů a elementární typologické vyhodnocení artefaktů. Práce byla totiž výrazně ovlivněna umělecko-historickým školením, jehož se Kollmannové na univerzitě dostalo. To ostatně konstatovali ve společném posudku také vedoucí její disertace Leonhard Franz a oponent Alois Gotsmich: „Außerdem hat die Kandidatin im Anschluss an die Maskenfibern Betrachtungen kunstwissenschaftlicher Art angestellt. Diese zeugen von feinem künstlerischen Empfinden und sind wissenschaftlich schätzenswerte Vertiefung der archäologischen Ausführungen.“¹¹ V roce 1937 vyšla tato disertace tiskem v časopise *Sudeta*, včetně směrodatné části obrazových příloh (tj. kresebné dokumentace jednotlivých časné laténských maskovitých spon). Ve srovnání s rukopisem disertační práce byly v publikovaném textu vypuštěny jen dvě úvodní strany (*Kollmann 1937*). Dodejme, že zveřejňování disertačních prací z prehistorie bylo sice obecným charakteristickým rysem německých univerzit, avšak práce Josefiny Kollmannové byla pouze jednou ze dvou disertací obhájených v Pravěkém semináři Německé univerzity v Praze v meziválečných letech, které byly publikovány.

3. Profesionální aktivity v archeologii

Počátky zájmu Josefiny Kollmannové o prehistorii jsou nejasné. Zajisté stojí za zaznamenání, že v květnu 1929 proběhl ve Znojmě, kde tehdy žila (a navštěvovala tamější gymnázium), výroční sjezd Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu (*Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei*; Runge 1929), profesní organizace (především) národnostně německých prehistoriků, aniž by ovšem bylo možné prokázat, že jej případně navštívila. Prehistorické přednášky Leonharda Franze absolvovala od letního semestru akademického roku 1930/1931, tj. od počátku svého univerzitního studia. Rozhodně stojí za pozornost, že v roce 1933 vyšel v *Sudetě* její článek o jednom nález ze Znojemska (!), předaném nedlouho předtím do sbírky univerzitního Pravěkého semináře (*Kollmann 1933*). Do veřejných aktivit, jež souvisely s prehistorií, se ale zřejmě nezapo-

7 Přesné datum maturity je uvedeno podle popisu maturitního vysvědčení; Archiv UK, fond Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze, karton 84, inv. č. 999, složka J. Kollmannová. Viz též *Schneider 1931*, 18. Na stejném gymnáziu studovali také Josefínini sourozenci – bratr Otto a sestra Margarete.

8 Přehled absolvovaných přednášek a seminářů J. Kollmannové, 1936; Archiv UK, fond Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze, karton 84, inv. č. 999, složka J. Kollmannová.

9 Curriculum vitae (J. Kollmannová), nedatováno/1936; Archiv UK, fond Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze, karton 84, inv. č. 999, složka J. Kollmannová.

10 Viz Archiv UK, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inv. č. 6, str. 117. Viz též *Anonymus 1937*.

11 Gutachten zur Dissertation Josefine Kollmann, 12. června 1936 (L. Franz, A. Gotsmich); Archiv UK, fond Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze, karton 84, inv. č. 999, složka J. Kollmannová.

jovala. Ve srovnání se svými kolegyněmi z univerzitního Pravěkého semináře např. patrně nikdy ne navštívila přednášky pořádané Společností československých prehistoriků, třebaže s češtinou neměla sebemenší problém (viz *Sklenář 2014b*, 24 – Camilla Streitová a Edith Stiassná na přednášce 17. dubna 1931, 26 – Camilla Streitová na přednáškách 26. ledna 1934). Zřejmě také nikdy nebyla členkou německé prehistorické Společnosti.¹² Pokud lze usuzovat z dochovaných archivních pramenů, jejího výročního sjezdu se zúčastnila pouze jednou – v Uničově na počátku července 1936, kde tehdy proběhl v rámci Týdne německých vysokých škol (*Hochschulwoche*).¹³

Její profesní uplatnění a životní osudy bezprostředně po ukončení studia jsou nejisté. (Úspěšná) snaha získat oficiální potvrzení o způsobilosti k výuce francouzštiny na měšťanských školách, resp. pro práci v knihovnictví by mohla nasvědčovat, že se zaměstnáním v prehistorii nepočítala. Její kvalifikace a získané znalosti navíc byly širší, jakkoliv prehistorie pro ni byla oficiálně hlavním studijním oborem. V souvislosti s dosaženým vzděláním Josefíny Kollmannové je ovšem vhodné poukázat na odlišné osudy její mladší sestry Margarete – ta totiž po čtyřech letech studia na gymnáziu (v letech 1927/1928–1930/1931; viz *Kobza 1928*, 22; *Schneider 1929*, 16; *týž 1930*, 24; *týž 1931*, 28) přešla na Veřejnou německou odbornou školu pro ženská povolání ve Znojmě (*Öffentliche deutsche Fachschule für Frauenberufe in Znaim*), kde po dvouletém základním studiu (viz např. *Koller 1933*, 9) absolvovala ještě dva roční specializované krejčovské kurzy šití spodního prádla (*Koller 1934*, 10) a šití oděvů (*Koller 1935*, 8). Vzdělání tohoto typu bylo pro ženu v meziválečných letech nepochybně obvyklejší než studium na univerzitě.

Zlom v profesním uplatnění Josefíny Kollmannové znamenaly události podzimu 1938, tj. připojení československého pohraničí k Německé říši v důsledku mnichovské dohody. Když zanedlouho poté začala být z jeho části vytvářena vzorová Říšská župa Sudety, začaly v průběhu října 1938 ve štábu říšského komisaře pro sudetoněmecká území Konrada Henleina vznikat náležitě úřední struktury. V rámci oddělení pro všeobecné a kulturní záležitosti (*Abteilung für allgemeine und kulturelle Angelegenheiten*; I) bylo vytvořeno mj. kulturní pododdělení (*Unterabteilung für Wissenschaft, Erziehung, Volksbildung und kirchliche Angelegenheiten*, resp. *Kultus-Unterabteilung*; I-K), jehož vedoucím se stal Ludwig Eichholz. Jeho součástí byla mj. skupina pro vlastivědnou a památkovou péči (*Gruppe Heimat- und Denkmalschutz*; I-K-6) v čele s Rudolfem Hönigschmidem, nestorem památkové péče z éry Rakousko-Uherska a Československa. Právě on vytvořil během podzimu 1938 ve spolupráci s říšským ministerstvem vědy, výchovy a vzdělávání základní teoretické schéma nové centrální instituce, jež měla zastřešit archeologickou památkovou péči – budoucí Úřad pro pravěk.¹⁴ Jeho uvedením v život byl na počátku roku 1939 pověřen Hermann Schroller, říšskoněmecký prehistorik spojený po celá 30. léta 20. století s Hannoverskem (ke vzniku Úřadu pro pravěk podrobněji *Hlava 2019a*, 68–74). V Liberci, politickém sídle konstituující se sudetské župy a jejich úředních struktur, kam byl povolán, se někdy v prvních týdnech roku 1939 zřejmě jen náhodou seznámil s Josefínou Kollmannovou, která tehdy byla zaměstnána v odlišné části kulturního pododdělení vznikající župní samosprávy – ve skupině I-K-5, do jejíž gesce náležel národopis a v létě 1939 z ní vznikl Úřad pro národopis (*Amt für Volkstumspflege*). Schroller zjistil, že Kollmannová má odborné vzdělání z prehistorie, a nepochybně pro něj byla směrodatná také její dokonalá znalost češtiny. Právě proto s ní od počátku počítal pro specifické účely. Jedním ze Schrollerových úkolů, jimiž byl oficiálně pověřen při svém příchodu do Liberce, bylo shromáždění údajů o nalezištích na území vznikající Říšské župy Sudety, tj. v podstatě vytvoření ústředního archivu nalezišť a nálezového katastru (*Schroller 1940*, 16). Ostatně s tímto úkolem se počítalo již na podzim 1938 v diskusi mezi Rudolfem

12 Viz seznamy členů Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 69, inv. č. 2330, 2331, 2332.

13 Viz seznam účastníků výročního sjezdu prehistorické Společnosti v Uničově s podpisem Josefíny Kollmannové; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 69, inv. č. 2333. V dochovaných seznamech účastníků výročních sjezdů z let 1929–1936 se z jejich kolegyň objevují Camilla Streitová (v letech 1931, 1932, 1934, 1935 a 1936), Edith Stiassná (v letech 1931 a 1932) a Ilse Tittelová (v roce 1932); viz tamtéž.

14 Viz opis dopisu říšského a pruského ministra vědy, výchovy a vzdělávání říšskému komisaři pro sudetoněmecká území, 29. listopadu 1938; NA, fond Státní památková správa, karton 677, sign. 320/1/39/2.

Hönigschmidem a říšským ministerstvem vědy, výchovy a vzdělávání.¹⁵ To ale nebylo možné provést bez rešerší archivních záznamů v ústředních českých institucích v Praze – šlo především o Státní archeologický ústav a Národní muzeum¹⁶ (Schroller 1940, 17).

Na začátku dubna 1939 se Hermann Schroller obrátil na vedoucího kulturního pododdělení Ludwiga Eichholze a žádal, aby Josefine Kollmannová byla uvolněna pro plánované archivní rešerše o archeologických nalezištích: „Für diese Aufgabe kommt nur eine wissenschaftliche Fachkraft mit gründlichen tschechischen Sprachkenntnissen in Frage. Als einzige in dieser Weise qualifizierte Fachkraft ist Frl. Dr. Josefine Kollmann zu bezeichnen, die gegenwärtig in der Abt. I-K-5 beschäftigt wird.“¹⁷ Schrollerova žádost byla vyřízena kladně a Josefine Kollmannová se stala zaměstnankyní tvořícího se Úřadu pro pravěk (oficiálně byl konstituován teprve k 1. srpnu 1939), v němž zastávala pozici odborné asistentky (Schroller 1939–40, 8). Byla jednou ze čtyř odborných sil, jež byly s touto institucí v roce 1939 spojeny – kromě ní a Hermann Schrollera to byli ještě Josef Glott (titulárně Schrollerův zástupce) a Joachim Hoffmann (ten byl však již v srpnu 1939 odveden do *wehrmachtu*).

Hlavní úkol Josefiny Kollmannové v novém pracovišti byl tudíž jasně vymezen hned na počátku. Archivními rešeršemi v Praze a shromážděním údajů o archeologických nalezištích z území Říšské župy Sudety byla oficiálně pověřena k 15. červnu 1939. V nepatrném předstihu před tímto datem, 13. června 1939, se Hermann Schroller obrátil na ředitele Státního archeologického ústavu Jaroslava Böhma a avizoval, že za dva dny přijede kvůli tomu s Kollmannovou do Prahy.¹⁸ Návštěva ve Státním archeologickém ústavu nakonec oproti původnímu záměru proběhla teprve o den později. Jaroslav Böhm o ní poté mj. interně zaznamenal, že Schroller „konferoval s podepsaným o soupise nálezů sudetoněmeckých v českých museích. Podepsaný upozornil ho na obtíže s tím spojené, neúplnost inventářů a t. d. Smluveno bylo, že sl. dr. Kollmannová v červenci bude moci v nálezové kartotéce opsati si nálezy uvedené.“¹⁹ (Hlava 2019b, 420).

Průzkum archivu ve Státním archeologickém ústavu Kollmannová doplňovala studiem a výpisy údajů z literatury. Původní záměr, který počítal s vypracováním opisů nálezových zpráv pro archiv Úřadu pro pravěk, mohl být pozměněn. Ukázalo se totiž, že podstatná část nálezových zpráv z terénních akcí či záznamů o nálezech v pohraničí byla v archivu uložena ve dvou exemplářích (bližší viz Příloha 1). Tyto duplicitní nálezové zprávy z archivu Státního archeologického ústavu byly také v následujících měsících vskutku předány Úřadu pro pravěk (Hlava 2017, 457–458 – Příloha 3).²⁰

15 Viz opis dopisu říšského a pruského ministra vědy, výchovy a vzdělávání říšskému komisaři pro sudetoněmecká území, 29. listopadu 1938; NA, fond Státní památková správa, karton 677, sign. 320/1/39/2 („I wissenschaftlicher Hilfsarbeiter für die archäologische Landesaufnahme (...). Dieser Hilfskraft würde als dringliche Aufgabe obliegen, unter Verarbeitung der von Prag überwiesenen oder dort auszuziehenden Fundakten ein Zentralarchiv der sudetendeutschen Bodenaltertümer anzulegen, das durch planmäßige Aufnahme aller einschlägigen Museumsbestände und Sammlungen auszubauen und fortzuführen wäre.“).

16 Obě instituce během protektorátních let postihla změna názvu – ze Státního archeologického ústavu se stal Archeologický ústav, Národní muzeum bylo přetvořeno v Zemské muzeum. Tento text uvedené změny nereflektuje (ovšem s výjimkou odkazů na prameny) a zachovává původní pojmenování z meziválečných let.

17 Kopie dopisu H. Schrollera L. Eichholzovi, 5. dubna 1939; NA, fond Státní památková správa, karton 678, sign. 321/1/Ko/39/1.

18 Dopis H. Schrollera J. Böhmovi, 13. června 1939; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 12, inv. č. 177 („Am Donnerstag dieser Woche gedenke ich mit Frl. Dr. Kollmann nach Prag zu kommen, die ich mit der Bearbeitung der Fundsachen des Sudetengauges im Protektorat beauftragt habe. Ich werde mir erlauben im Laufe des Vormittags bei Ihnen vorzusprechen und bitte Sie, Frl. Dr. Kollmann bei der Arbeit zu unterstützen.“).

19 Záznam J. Böhma z 16. června 1939 na dopisu H. Schrollera J. Böhmovi z 13. června 1939; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 12, inv. č. 177.

20 Požadavek předání archiválií týkajících se zpráv o výzkumech a nálezech v odstoupeném pohraničí se ostatně objevil v oficiálních mezistátních jednáních již v éře pomnichovského Česko-Slovenska. Viz opis dopisu zmocněnce říšské vlády pro převzetí správních spisů česko-slovenské komisi pro archivní rozluky, 24. února 1939; NA, fond Státní památková správa, karton 721 („Der Herr Reichsminister für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung beantragt die Auslieferung des folgenden, auf das abgetretene Gebiet bezüglichen Schriftgutes zur Denk-

První část práce Josefíny Kollmannové v Praze skončila po dvou měsících. Ve své činnosti pokračovala teprve na podzim téhož roku, od 1. října 1939 (srv. nepřesně *Hlava 2017*, 447). Původně měla v úmyslu dokončit práci v archivu Státního archeologického ústavu, ovšem tento záměr překazilo stěhování do nových prostor v budově, v níž tehdy instituce sídlila. Bylo důsledkem rozšíření stavu zaměstnanců a vytvoření technického zázemí v průběhu předchozích měsíců. Kollmannová se proto soustředila na archivní rešerše a práci se sbírkovým fondem v Národním muzeu, ostatně oficiální úřední svolení pro tuto činnost získala již na přelomu června a července 1939. Dopředu bylo rovněž dohodnuto případné zakoupení fotografií z archivu prehistorického oddělení muzea.²¹ Práce v Národním muzeu však byla výrazně komplikovanější než ve Státním archeologickém ústavu (podrobně viz Příloha 1–2; k činnosti Kollmannové v Národním muzeu viz též *Sklenář 2014a*, 185). Navíc ji na počátku provázelo nedorozumění. Kollmannová totiž kvůli nedostatku prostor musela pracovat v místnosti vyhrazené českým zaměstnancům prehistorického oddělení a podle interních předpisů musel být v této místnosti během úředních hodin přítomen alespoň jeden ze zaměstnanců muzea. Situace, kdy její čeští kolegové museli z místnosti odejít kvůli jiným služebním povinnostem a po dobu jejich nepřítomnosti byli nahrazeni dozorcím personálem, považovala slečna Josefína za provokaci, neboť se domnívala, že je sledována. Třebaže přednosta prehistorického oddělení Jiří Neustupný jí vysvětlil, že jde o obecné pravidlo vycházející z úředního předpisu,²² neváhala stěžovat si Hansi Reinholdovi z Úřadu říšského protektora, do jehož kompetence spadala archeologie. Reinhold sice chápal, že jde o interní provozní pravidlo, přesto se v polovině října 1939 dotazoval vedení muzea, zda by od této praxe nemohlo být v tomto případě upuštěno.²³ V muzeu vše nakonec vyřešili jednoduše a k všestranné spokojenosti – pro Kollmannovou byla v muzejní budově uvolněna místnost v prostorách, jež využívala Česká akademie věd a umění. V ní od 23. října 1939 pracovala zcela samostatně.²⁴

Její práce v Praze byla ukončena v létě 1940, ovšem již za jiné osobní situace. Někdy na přelomu let 1939 a 1940 (nebo již na konci roku 1939) se totiž vdala za Heinze Schuberta (* 7. října 1912), původem ze severozápadočeské Světice. Původně se počítalo s tím, že s archivními rešeršemi bude pokračovat od září 1940, a to vždy jeden týden v měsíci, ovšem po povolání Josefa Glotta do *wehrmachtu* z tohoto plánu sešlo.²⁵ Výsledkem jejího více než ročního působení v Praze bylo zpracování zhruba 3000 záznamů pro archiv Úřadu pro pravěk (*Schroller 1939–40*, 8).

Činnost Josefíny Kollmannové v Praze nebyla omezena pouze na archivní rešerše, byť nepochybně tvořily hlavní náplň její práce. Od března do června 1940 se zúčastňovala přednáškového cyklu *Pravěké dějiny Čech a Moravy* o jednotlivých epochách pravěku, pořádaného Národním muzeem a Státním archeologickým ústavem (viz Příloha 2; *Hlava 2023c*, 95). Na jaře a v létě 1940 se podílela na ověřování informací v rukopisu o pravěkém a raně historickém osídlení Prahy z pera Hanse Vajnera. Šlo o disertační práci dokončenou v roce 1938 v Pravěkém semináři Německé univerzity v Praze, jež byla zásluhou

malpflege: (...) 4. Aus dem Staatlichen Archäologischen Institut: Berichte über Funde und Ausgrabungen im sudetendeutschen Gebiet.“).

21 Viz příslušnou korespondenci v NA, fond Úřad říšského protektora, karton 27, a v Archivu NM, fond RNM, karton 146, složka 1939 S/R3 Různé.

22 Vyjádření Prehistorického oddělení N. M. (J. Neustupný), nedatováno/po 16. říjnu 1939; Archiv NM, fond RNM, karton 146, složka 1939 S/R3 Různé („V případě, že úředník v kanceláři pracující je nucen místnost opustit, je povolán jiný volný zaměstnanec k pobytu v této kanceláři. Na stížnost p. dry. Kollmann-ové podepsanému bylo odpověděno, že v žádném případě nejde o hlídání nebo dozor: toto zařízení je vyvoláno předpisem, že v úřední místnosti – určené též pro styk se stranami – musí být vždy přítomen zaměstnanec Nár. musea.“).

23 Dopis Úřadu říšského protektora (H. Reinhold) ředitelství Zemského muzea, 13. října 1939; Archiv NM, fond RNM, karton 146, složka 1939 S/R3 Různé. Viz též kopii tohoto dopisu v NA, fond Úřad říšského protektora, karton 27.

24 Viz příslušnou korespondenci v Archivu NM, fond RNM, karton 146, složka 1939 S/R3 Různé, a v NA, fond Úřad říšského protektora, karton 27.

25 Dopis H. Schrollera Sudetoněmeckému ústavu pro výzkum země a lidu, 9. května 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 37, inv. č. 1225 („Infolge der Einberufung des GVR. Dr. Glott mußte sie seinerzeit die Arbeit plötzlich abbrechen, um dem Amte in Teplitz ganz zur Verfügung zu stehen.“).

jejího vedoucího Leonharda Franze od léta 1939 připravována do tisku. Měla vyjít v ediční řadě *Vorgeschichtliche Reihe* pod záštitou Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu (*Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung*), centrální badatelské instituce Říšské župy Sudety; odborným garantem této ediční řady byl Hermann Schroller, který požádal o spolupráci při úpravách rukopisu Josefine Schubertovou. Původně mělo jít pouze o kontrolu názvů pražských toponym, avšak Schubertová přistoupila k práci mnohem důkladněji. Zodpovědně totiž ověřila veškeré citace použité ve Vajnerově rukopisu a sepsala všechny zjištěné nedostatky (*Hlava 2022*, 313). Dalším hmatatelným výsledkem její činnosti v Praze byl článek o eneolitickém pohřbu ze Žatce ze sbírky Národního muzea, který vyšel v prvním ročníku nové řady časopisu *Sudeta* (*Schubert 1939–40*).

Činnost Josefiny Kollmannové jako zaměstnankyně Úřadu pro pravěk se ovšem nevyčerpávala jejím pobytem v Praze. Již v druhé polovině června 1939 své tamější aktivity přerušila, neboť se zúčastnila 3. výročního sjezdu Východoněmeckého pracovního společenství (*Ostdeutsche Arbeitsgemeinschaft*), jedné ze součástí Říšského svazu pro německý pravěk (*Reichsbund für Deutsche Vorgeschichte*), který se konal v Ústí nad Labem (viz Příloha 1). Na počátku května 1940 se spolu s Hermannem Schrollerem zúčastnila badatelské cesty po protektorátních muzeích,²⁶ snad vzhledem k jejím znalostem češtiny. Na počátku srpna 1940 pak Schrollera doprovázela do moravských Čejkovic za Vladimírem Šimečkem, jedním z místních nadšených badatelů zabývajících se diletantsky pátráním po hrobu velkomoravského arcibiskupa Metoděje, kde nepochybně posloužila jako tlumočnice.²⁷ A na prvním zasedání komise pro pravěk a ranou dobu dějinnou (*Kommission für Vor- und Frühgeschichte*) Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu v říjnu 1940 byla jmenována jejím podporujícím členem (*förderndes Mitglied*).²⁸ Její členství v této komisi však bylo ryze formální.

* * *

Slibně se rozvíjející kariéru v Úřadu pro pravěk a jistotu stálého pracovního místa ukončilo upřednostnění rodinného života. Na přelomu let 1940 a 1941 se totiž Josefine Schubertová přestěhovala za svým manželem do Prahy a z Úřadu pro pravěk odešla. V roce 1941 se jim narodila dcera Ulrike. Nebyl to ovšem konec jejich aktivit pro instituci, v níž působila necelé dva roky. Po dohodě s Hermannem Schrollerem totiž minimálně v první polovině roku 1941 ve své nedokončené práci v Praze příležitostně pokračovala, a to za finanční náhradu, byť již nikoliv jako kmenová zaměstnankyně Úřadu pro pravěk.²⁹

Ani to nebyla poslední činnost, kterou pro Úřad pro pravěk vykonala. Na přelomu let 1941 a 1942 byla pověřena výpisy a překlady české literatury o germánských nálezech, jež vyšly v posledních deseti letech. Šlo o jeden z úkolů stanovených při druhém zasedání komise pro pravěk a ranou dobu dějinnou Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu v Liberci v říjnu 1941 (*Glott 1941–42*, 2). Josefine

26 Doložena je např. jejich návštěva muzea Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, a to v doprovodu Jaroslava Böhma, který byl s tímto spolkem svázán (*Hlava 2023a*, 110; *týž 2023d*, 351, pozn. 44).

27 Šlo o obskurní záležitost, na níž však bylo nutné úředně reagovat. Šimeček se totiž se svými „poznatky“ (mj. údajně objevil ve Veselí nad Moravou legendární germánské Marobudum, z něhož se podle něj kontinuálním vývojem stalo později hlavní město Velké Moravy) obrátil již v září 1939 na říšské kancléřství v Berlíně (!). To však jeho dopis předalo říšskému ministerstvu vědy, výchovy a vzdělávání, které jej poté zaslalo Schrollerovi. Cesta Schrollera se Schubertovou se uskutečnila 2. a 3. srpna 1940, Schroller pak v předběžné úřední zprávě výslovně uvedl, že ji vykonal „in Begleitung meiner tschechisch sprechenden Assistentin Frau Dr. Schubert“. Příslušná korespondence k této akci je uložena v NA, fond Úřad říšského protektora 114, karton 195, sign. 114-197-5 (citace pochází z dopisu H. Schrollera říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě, 17. září 1940).

28 Protokoll über die Tagung der Kommission für Vor- und Frühgeschichte in der Anstalt für Landes- und Volksforschung, Reichenberg den 13. Oktober 1940; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 36, inv. č. 1217. Viz též dopis H. Schrollera K. Oberdorfferovi, 1. listopadu 1940; tamtéž, inv. č. 1215. Viz rovněž *Schroller 1939–40*, 12.

29 Dopis H. Schrollera Sudetoněmeckému ústavu pro výzkum země a lidu, 9. května 1941; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 37, inv. č. 1225 („Die gewesene Assistentin meines Amtes Frau Dr. Josefine Schubert hat in längerer Tätigkeit die Inventarisierungsarbeiten der vorgeschichtlichen Funde aus dem Sudetengau in Prag begonnen. (...) Vor kurzem ist sie aus familiären Gründen ganz aus dem Amte ausgeschieden. Ich habe sie beauftragt, das noch in Prag liegende Material zu einem vorläufigen Abschluß zu bringen und mir dann geschlossen einzusenden, da ich nicht übersehe, wann ich diese Arbeit in Prag fortsetzen kann.“). Viz též další korespondenci uloženou tamtéž.

Schubertová je vypracovávala pro Úřad pro pravěk minimálně do srpna 1944, kdy jí byl vyplacen poslední doložený honorář.³⁰ Není jasné, jakými texty se přesně zabývala. Lze doložit jediný konkrétní příklad – překlad monografie Bedřicha Dubského *Jihozápadní Čechy v době římské* z roku 1937.³¹

4. Závěrem...

Josefine Schubert-Kollmannová působila v archeologii českých zemí jen velmi krátce a rozhodně nepatřila k nejvýznamnějším osobnostem, jež se v ní pohybovaly. Byla však jednou z nemnoha žen, jež v první polovině 20. století našly v oboru profesionální uplatnění, byť jen na přechodnou dobu. V jejím příběhu, který je ovšem prozatím značně torzovitý, zaujme nezvykle dlouhá doba univerzitního studia, umožněná zřejmě rodinným zázemím. Dále je jistě vhodné zaznamenat její spojení s Úřadem pro pravěk, kde pro ni Hermann Schroller vyhradil od počátku odbornou pozici a zároveň dovedl v prospěch instituce zužitkovat její velmi dobrou znalost češtiny. Jakkoliv její zaměstnanecký poměr v Úřadu pro pravěk trval necelé dva roky a skončil na přelomu let 1940/1941, v době, kdy byla instituce konstituována, byla pro ni nepostradatelná. Jejím dílem bylo především vytvoření výpisů o nalezištích z archivů Státního archeologického ústavu a Národního muzea, dohromady šlo údajně o 3000 záznamů.

Odchod ze struktur Úřadu pro pravěk byl motivován rodinnými důvody. Volba mezi rodinným životem a vědeckou kariérou, s níž se ženy s univerzitním vzděláním potýkaly, byla osudová. Sňatkem a následným mateřstvím totiž pro ně odborná kariéra zpravidla skončila. A platilo to rovněž pro Josefinu Schubert-Kollmannovou.

Přílohy

Příloha 1

Zpráva o činnosti Josefiny Kollmannové v Praze od 15. června do 31. prosince 1939 – opis (NA, fond Státní památková správa, karton 686).

Abschrift.

Tätigkeitsbericht

vom 15. 6. 1939 bis 31. XII. 1939.

Mit dem 15. 6. 1939 nach Prag abgeordnet, nahm ich meine Tätigkeit am 16. 6. 1939 im Staatlichen Archäologischen Institut auf. Zweck der Abordnung war die aus dem Sudetengau stammende, aber in Innerböhmen aufbewahrten vorgeschichtlichen Funde in ihrer Gesamtheit zu erfassen und sie in einem Katalog für das Fundarchiv des Landesamtes für Bodendenkmalpflege im Sudetengau zu verzeichnen.

Zu diesem Zwecke sichtete ich anfangs einen im Staatlichen arch. Institut vorhandenen tschechischen Fundkatalog, aus dem ich die Angaben über die sudetendeutschen Funde auszog. Die Arbeit wurde durch die meist sehr ungenauen Ortsangaben erschwert, sodass es nötig war, durch Vergleich von Literatur und Ortsverzeichnissen mangelhafte Aufzeichnungen zu vervollständigen, bzw. richtig zu stellen. Diese Arbeit konnte in den täglichen Amtsstunden von 8 – ½ 3 Uhr vorgenommen werden. Um weitere fehlerlose Angaben zu erlangen, sah ich in den Nachmittagsstunden die in den hiesigen Büchereien vorhandene tschechische Literatur ein und konnte dadurch viele nachlässige und sogar falsche Angaben, wie sie der tschechische Katalog enthielt, verbessern. Auf diese Weise gelang es zunächst eine fehlerlose Zusammenfassung aller jener Funde aus dem Sudetengau zu gewinnen, soweit sie in der Literatur verzeichnet und vom tschechischen archäol. Institut erfasst worden sind.

In diese Zeit fällt die Tagung der Prähistoriker in Aussig a. d. E. (23.–26. VI.), sodass durch meine Teilnahme daran die Arbeit auf drei Tage unterbrochen wurde.

Zur Aufrechterhaltung der laufenden Arbeit in Reichenberg im Amte für Bodendenkmalpflege wurde ich nach zweimonatlicher Tätigkeit aus Prag abberufen.

Das Ergebnis meiner zweimonatlichen Tätigkeit in Prag war zunächst ein, durch die frühe Abberufung vorläufig unvollendetes, von mir nach Gemeinden, Kreisen und Regierungsbezirken geordnetes Verzeichnis, welches un-

30 Příslušná korespondence je uložena v MÚA AV ČR, fond SALV, karton 36, inv. č. 1220.

31 Opis vyúčtování překladů (J. Schubertová), 10. prosince 1942; MÚA AV ČR, fond SALV, karton 36, inv. č. 1220.

serem Amte einen Überblick über die Verteilung der Fundstellen und Kulturen im Sudetengau gewährte, ohne auf die einzelnen Gegenstände näher einzugehen.

Das Archiv des Staatlichen arch. Institutes in Prag zu excerptieren, wie es ursprünglich geplant war, erübrigt sich, da die Berichte fast alle in doppelter Ausfertigung vorhanden sind und unserem Amte, soweit sie für den Sudetengau in Frage kommen, überwiesen werden. Es handelt sich um genauere Fundberichte einiger in dem vorher erwähnten Katalog aufgezählten Gegenstände.

Bei meiner zweiten Abberufung nach Prag, die mit der Verfügung vom 23. September 1939 am 1. Oktober 1939 erfolgte, nahm ich die Arbeit im Staatlichen arch. Institute aus dem Grunde nicht wieder auf, weil das Institut gerade in neue Räume übersiedelte. Infolgedessen begann ich mit der wichtigen Arbeit im Nationalmuseum, nämlich mit der Erfassung aller bisher zum Grossteil noch unbekannt und unveröffentlichten Funde, die in den Magazinen des Museums liegen und aus dem Sudetengau stammen. Es geht hier um Funde, die schon zur Zeit der alten Monarchie und späteren Tschechoslowakei im Museum aufgestapelt wurden ohne der Öffentlichkeit bekanntgegeben worden zu sein. Nach den mir zur Verfügung gestellten Inventarverzeichnissen des Nationalmuseums konnte ich die dort geführten Gegenstände, soweit sie für meine Arbeit in Frage kommen, heraus-schreiben, um sie dann in oft langwieriger Arbeit aus den Lagerräumen herauszusuchen und zu identifizieren. Um die Sicherheit zu haben, dass die Inventare auch vollständig sind, habe ich die alten Sitzungsberichte des Ausschusses des damaligen königlichen Museums, den bis zum Jahre 1863 reichenden Hlavatý-Katalog und das alte Pič-Verzeichnis durchgesehen und mit dem Museumsinventar verglichen. Auch hier begegnete ich wieder unvollständigen Ortsangaben.

Von den grossen Fundplätzen, die ich bisher verarbeitet habe, und bei denen jeweils über 100 Gegenstände zu zeichnen, zu datieren und zu ordnen waren, möchte ich nur folgende aufzählen:

Bandkeramisch	– Dobrzan b. Mies, Leitmeritz	Jüng. Brz.	Willomitz b. Kaaden, Liskowitz
Voraunjetitz	– Patokrey b. Bilin		Schreckenstein
Jüngere Bronze.	Schwaz b. Bilin, Kuttowitz b. Bilin	Ältere EZ. La Tène	Liebshausen Liebshausen Gr. Tschernosek
		Germanisch	Prosmik, b. Leitmeritz

Davon ist das meiste, ausser Liebshausen, in der Literatur unbekannt. Da es kein Standortsverzeichnis im Museum über diese älteren Dinge gibt, konnte ich einige der verzeichneten Gegenstände trotz vielen Suchens nicht finden und musste eine Liste „Unauffindbar“ anlegen, von der ich schon einiges streichen konnte, da sie beim Suchen zufällig gefunden werden.

Da ich mit der niedrigsten Nummer begonnen habe, ist das bisher kartierte Material das älteste, das im Museum eingeliefert wurde und noch systematisch gegraben. Bis ich den zweiten Katalog abschliesse, ich schätze, dass es in einer Woche der Fall sein wird, beginne ich mit der Aufnahme jenes Materials, das wenigstens, wenn auch zum Grossteil unveröffentlicht, doch bessere Fundangaben enthält.

Die Arbeit im Museum ist mir täglich von 8–2 Uhr und am Nachmittag von 3–5 Uhr möglich.

Gez.: Dr. Josefine Kollmann.

Příloha 2

Zpráva o činnosti Josefiny Schubertové v Praze od 31. prosince 1939 do 15. června 1940 (NA, fond Státní památková správa, karton 686).

Tätigkeitsbericht

vom 31. XII. 1939 – 15. VI. 1940.

Mit der archivmäßigen Aufnahme der Funde aus dem Sudetengau konnte ich regelmäßig fortfahren und in der angegebenen Zeit von den dem Nationalmuseum abgegebenen Funden 700 aus verschiedenen Orten aufnehmen, außerdem noch etwa 108 aus der angekauften Sammlung Lábek (die aus Westböhmen stammt), aus der Buchtela Sammlung 96 und das meiste aus der Benesch-Sammlung Saaz, welche noch etwa 2000 Inventar-nummern aus dem Sudetengau enthält. Bisher wurden 815 Stück schon aufgenommen, sie stammen aus den reichen Kreisen: Saaz, Kaaden, Komotau. Da Benesch, als er seine Sammlung in das Museum verkaufte, nur einen handgeschriebenen deutschen Katalog mitgab, wurden die Gegenstände bei der Neuinventarisierung nicht genau auf die Fundangaben und Zusammenhänge hin überprüft, was zum Teil auch auf dem Mangel an Deutsch-Kenntnis des betreffenden Beamten beruht. Meine Aufgabe ist es nun, jeden der Gegenstände mit den Eintra-

gungen beider Kataloge zu vergleichen um die Zusammenhänge und Ortsangaben richtig zu erhalten. Die Arbeit wird noch dadurch ausserordentlich erschwert, dass von tschechischer Seite kein Standortsverzeichnis angelegt worden ist, welches mir das so zeitraubende Suchen der einzelnen inventarisierten Funde ersparen würde. Dazu kommt noch, dass die Gegenstände erst sorgfältig gereinigt werden müssen, um das Material feststellen zu können und dass die Gesteine, welche bisher unbestimmt sind, von fachmännischer Seite her begutachtet werden müssen, auch sind in keiner Weise Angaben über eine event. Veröffentlichung in der Fachliteratur gegeben, sodass es mir obliegt, die alte in Betracht kommende Literatur durchzusehen.

Ausser der rein archivmäßigen Aufnahme der Funde überprüfte ich die Literaturnachweise in tschechischer Sprache über die Burgwallanlagen in den Kreisen: Asch, Eger, Gablonz, Schluckenau, Mies, Luditz, Warnsdorf, Friedland, Leitmeritz, Dux, Saaz.

Nachforschungen über Fundverschleppungen stellte ich über den Ovčiner Depotfund an, über den germanischen Fund von Habstein, Leitmeritz und Funde von Gastorf, Tschischkowitz, Lobositz, Dobern, Ritschen.

Auszüge von Fundakten, Zugangskatalogen und dazugehörigen Literaturnachweisen, sowie deren Übersetzung aus dem Tschechischen konnte ich über 102 Inventarnummern erbringen.

Ich habe eine Überprüfung von Literaturnachweisen über 859 Fundplätze in tschechischer, nur hier zugänglicher Literatur, angestellt.

Dann konnte ich ein Verzeichnis der tschechischen Literatur, deren Anschaffung für unser Amt nötig war, anlegen und die Beschaffung der älteren, bereits vergriffenen, durchführen.

Ein Verzeichnis der tschechischen Literatur über die Schnurkeramik unseres Gebietes und des böhmischen Raumes überhaupt, erbrachte ich in Auszügen und Übersetzungen der Arbeiten, welche fast alle in tschechischer Sprache vorliegen.

Um über die Tätigkeit der tschechischen Vorgeschichtler in Prag am Laufenden zu bleiben, besuchte ich ab März 1940 den Zyklus von belehrenden Vorträgen im Staatl. arch. Inst. über die Vorgeschichte Böhmens, angefangen von der älteren Steinzeit bis zur Völkerwanderungszeit und die volkswissenschaftlichen Vorträge im Nationalmuseum am Sonntag Vormittag. Berichte darüber sandte ich an das Amt für Vorgeschichte.

Die wissenschaftliche Verarbeitung des angenommenen Materials erfolgte über 2 große Fundplätze, u.zw. Wiesengrund bei Mies und Saaz.

Während der Zeit meiner Abordnung fuhr ich zwei Mal zur Berichterstattung nach Teplitz und zwar vom 9.–10. April mit anschließender Besichtigungsfahrt nach Leitmeritz bis zum 13. April und im Juni vom 5.–6. In der Zeit vom 5. V. – 11. V. fuhr ich als Begleiterin bei der Besichtigungsfahrt durch die Protektoratsmuseen mit. Über die Fahrten lieferte ich ausführliche Berichte mit zeichnerischen Aufnahmen der besonders bemerkenswerten Funde in den Museen an das Amt für Vorgeschichte.

An inventarisierten Gegenständen enthält das Museum noch viel mehr, als schätzungsweise noch vor einem halben Jahre angegeben werden konnte. So enthält die reiche Benesch-Sammlung, die meist in alten Kisten in Lagerräumen untergebracht ist, noch gegen 2.000 Inventarnummern für meine Archivaufnahme. Ferner hat es sich gezeigt, dass ungeheuer viele Funde noch gar nicht in Kataloge eingetragen wurden. Eine nur oberflächliche Durchsicht der Magazine mit den unverarbeiteten Gegenständen hat ergeben, dass z.B. das große Brandgräberfeld von Bodenbacher Typus aus Aussig noch nicht inventarisiert ist, obwohl es schon 1937 ausgegraben worden ist.

Auf Grund unzureichender Informationen habe ich meine Arbeit in Prag seinerzeit viel zu kurz bemessen, da ich von dem Vorhandensein so vieler noch nicht verarbeiteter Funde nicht unterrichtet wurde, denn es ist betont worden, dass zur Zeit der Tschechoslowakei im heutigen Sudetengau fast nicht gegraben wurde. Ausserdem konnte ich nicht annehmen, dass auch die neueren Funde, über deren Verarbeitung ich jetzt bin, ebenso schlecht eingetragen und schwer auffindbar aufgestellt sein werden, wie die älteren aus der Zeit vor dem Umsturze.

Wie ich mir aber jetzt persönlich von dem Sachbestand der uninventarisierten Grabungsergebnisse in der Lagerräumen überzeugen konnte, sind für deren Bearbeitung noch anderthalb bis zwei Jahre notwendig.

Dr. Josefine Schubert

Literatura

Anonymus 1897: Die neuen Leutnante. Grazer Tagblatt 7 – Nr. 230 (20. srpna 1897), 5.

Anonymus 1906: (Adelsverleihung). Agramer Zeitung 81 – Nr. 279 (20. října 1906), 3.

Anonymus 1909: Die Gemeinderatswahlen in Brod a. S. Agramer Zeitung 84 – Nr. 184 (13. srpna 1909), 3.

Anonymus 1911: (Todesfall). Agramer Zeitung 86 – Nr. 266 (21. listopadu 1911), 5.

Anonymus 1925: Zur Geschichte der Entstehung der Anstalt. In: Jahresbericht des Staats-Reformrealgymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Znaim über das Schuljahr 1924/25. Znaim, 3–4.

- Anonymus 1937*: Promotionen. Neues Tagblatt für Mähren und Schlesien 4 – Nr. 142 (18. června 1937), 4.
- Blažek, J. 2006*: První profesura pravěké archeologie na Německé universitě v Praze. In: J. Hlavová – M. Sýkora (eds.), Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1998–2002. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 14. Tomáši Velímskému k šedesátinám. Most, 231–238.
- Hlava, M. 2017*: Zánik Úřadu pro pravěk (*Amt für Vorgeschichte*). Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. Archeologie ve středních Čechách 21, 443–462.
- Hlava, M. 2019a*: Zlatý věk uničovské archeologie. Mizzi Manethová a muzeum v Uničově. Archaeologica Olomouciensia – Tomus IV. Olomouc.
- Hlava, M. 2019b*: Přelomový rok 1939. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. Archeologie ve středních Čechách 23, 415–432.
- Hlava, M. 2022*: Disertační práce Hanse Vajnera o pravěkém a časně historickém osídlení Prahy z roku 1938. Archeologie ve středních Čechách 26, 307–324.
- Hlava, M. 2023a*: Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci a jeho muzeum. In: J. Burešová – M. Hlava, Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci a jeho muzeum – Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci. Dějiny českého spolkového muzejnictví v Olomouci (1883–2023). Muzejní tradice – svazek 1. Olomouc, 11–126.
- Hlava, M. 2023b*: Konflikty místo spolupráce. K vztahům mezi říšskoněmeckými prehistoriky v Protektorátu Čechy a Morava. Archeologie ve středních Čechách 27, 61–88.
- Hlava, M. 2023c*: Posudky Lothara Zotze z roku 1942 o Janu Eisnerovi a Janu Filipovi. K dějinám české univerzitní archeologie. Archeologie ve středních Čechách 27, 89–104.
- Hlava, M. 2023d*: Jaroslav Böhm a olomoucká archeologie. Archeologie ve středních Čechách 27, 343–358.
- von Hödl, R. sine*: Jahrgang 1897. Wien [dostupné z: 186557.pdf (bmlv.gv.at)].
- Jahres-Bericht 1923*: Jahres-Bericht des Vereins-Mädchen-Reform-Realgymnasiums in Znaim (achtklassige Mädchen-Mittelschule mit dem Rechte der Oeffentlichkeit) über das Schuljahr 1922/23. Znaim.
- Kobza, R. M. 1928*: Bericht über den Zustand des Staats-Reformrealgymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Znaim im Schuljahre 1927–28. In: Jahresbericht über das Schuljahr 1927–28 des Staats-Reformrealgymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Znaim. Znaim, 9–26.
- Koller, J. 1933*: Öffentliche deutsche Fachschule für Frauenberufe in Znaim, Kernekerstraße 21. 15. Jahresbericht. Schuljahr 1932/33. Znaim.
- Koller, J. 1934*: Öffentliche deutsche Fachschule für Frauenberufe in Znaim, Kernekerstraße 21. 16. Jahresbericht. Schuljahr 1933/34. Znaim.
- Koller, J. 1935*: Öffentliche deutsche Fachschule für Frauenberufe in Znaim, Kernekerstraße 21. 17. Jahresbericht. Schuljahr 1934/35. Znaim.
- Kollmann, J. 1933*: Ein Glockenbecher aus Südmähren. Sudeta 9, 121–122.
- Kollmann, J. 1936*: Die Maskenfibeln der Frühlatènezeit. Nепublikovaná disertační práce uložena v Národní knihovně České republiky.
- Kollmann, J. 1937*: Zu den Maskenfibeln der Frühlatènezeit. Sudeta 13, 33–57.
- Kornfeld, A. 1925*: Bericht über den Zustand des Staats-Reformrealgymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Znaim im Schuljahre 1924/25. In: Jahresbericht des Staats-Reformrealgymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Znaim über das Schuljahr 1924/25. Znaim, 5–16.
- Runge, F. 1929*: Von der Gesellschaft. Sudeta 5, 178–179.
- Schneider, E. 1929*: Bericht über den Zustand des Staats-Reform-Realgymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Znaim im Schuljahre 1928–29. In: Jahresbericht über das Schuljahr 1928–29 des Staats-Reform-Realgymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Znaim. Znaim, 2–20.
- Schneider, E. 1930*: Bericht über den Zustand des Staats-Reform-Realgymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Znaim im Schuljahre 1929/30. In: Jahresbericht über das Schuljahr 1929–30 des Staats-Reform-Realgymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Znaim. Znaim, 11–29.
- Schneider, E. 1931*: Bericht über den Zustand des Staats-Reform-Realgymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Znaim im Schuljahre 1930/31. In: Jahresbericht des Staats-Reform-Realgymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Znaim über das Schuljahr 1930–31. Znaim, 15–32.
- Schroller, H. 1939–40*: Arbeitsbericht des Amtes für Vorgeschichte vom 15. I. 1939 bis 31. XII. 1940. Sudeta – Neue Folge 1, 4–12.
- Schroller, H. 1940*: Bericht des Landespflegers der Bodenaltertümer im Sudetengau über die Tätigkeit vom 15. I. 1939 bis 15. I. 1940. Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit 16, 15–21.

Schubert, J. 1939–40: Körperbestattung in Wohngruben nordischer Kultur. Sudeta – Neue Folge 1, 25–28.

Sklenář, K. 2014a: Praveká a raně středověká archeologie v dějinách Národního muzea. Fontes Archaeologici Pragenses – Volumen 40. Praeae.

Sklenář, K. 2014b: Kniha zápisů Společnosti československých prehistoriků. Část I. 1919–1945. Zprávy České archeologické společnosti – Supplément 94. Praha.

Věstník 1921: Pokračování. Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany 4, 213.

Josefine Schubert-Kollmann und Archäologie in den böhmischen Ländern

Josefine Kollmann wurde am 18. Juni 1911 in Brod an der Save/Slavonski Brod in Kroatien geboren. Ihr Vater, Oskar Kollmann, ein Offizier der k. u. k. Armee, hatte jedoch das Heimatrecht in Gross Seelowitz/Židlochovice in Mähren. Ihre Mutter Rosina Lemešić war Tochter von Josef Lemešić (stammend aus Gornja Bebrina in Kroatien), einem pensionierten Offizier der k. u. k. Armee. Die Ehe vereinte offenbar zwei Familien, die sozial gleichberechtigt und gleichzeitig an das militärische Milieu der Monarchie gebunden waren.

In ihrer Heimatstadt besuchte Josefine Kollmann vier Jahre lang eine kroatische Volksschule. Im Jahre 1921 zog die Familie nach Mähren um, Josefine Kollmann besuchte im Schuljahr 1921/1922 eine deutsche Volksschule in Hödnitz/Hodonice bei Znaim/Znojmo. Anschließend besuchte sie das deutsche Gymnasium in Znaim/Znojmo, wo sie am 24. Juni 1930 das Abitur ablegte. Ab dem Sommersemester des akademischen Jahres 1930/1931 studierte sie an der Deutschen Universität in Prag. Bereits 1933 bestand sie die Prüfung, die sie zum Unterrichten von Französisch an Bürgerschulen berechnigte. Zwei Jahre später, 1935, legte sie auch das Staatsexamen als Bibliothekarin erfolgreich ab. Allerdings reichte sie erst im Juni 1936 ihre Dissertation über die frühlatènezeitlichen Maskenfibeln ein (*Kollmann 1936*), die dann veröffentlicht wurde (*Kollmann 1937*). Im Juni 1937 wurde ihr offiziell der Dokortitel verliehen.

Die berufliche Betätigung von Josefine Kollmann unmittelbar nach ihrem Studienabschluss ist unklar. Ein bedeutender Meilenstein waren für sie die Ereignisse des Herbstes 1938, d.h. der Anschluss des tschechoslowakischen Grenzgebietes an das Deutsche Reich infolge des Münchner Abkommens. Im Frühjahr 1939 engagierte Hermann Schroller sie nämlich für das entstehende Amt für Vorgeschichte, die zentrale Institution für Bodendenkmalpflege im Reichsgau Sudetenland. Ab Mitte Juni 1939 war sie mit der Durchführung von Recherchen im Archiv des Staatlichen Archäologischen Instituts und der prähistorischen Abteilung des Nationalmuseums in Prag beauftragt, aus denen sie Daten zu Fundstellen auf dem Gebiet des Reichsgaus Sudetenland sammelte. Sie führte diese Arbeit mit Unterbrechungen bis zum Sommer 1940 durch (siehe Příloha 1–2).

Ihre Tätigkeit in Prag beschränkte sich nicht nur auf Archivrecherchen. Irgendwann um die Jahreswende 1939 und 1940 (oder bereits Ende 1939) heiratete sie Heinz Schubert, der aus Zwettnitz/Světica in Nordwestböhmen stammte. Von März bis Juni 1940 nahm sie an der Vorlesungsreihe Vorgeschichte Böhmens und Mährens teil, die vom Nationalmuseum und dem Archäologischen Institut organisiert wurde (*Hlava 2023c*, 95). Im Frühjahr und Sommer 1940 beteiligte sie sich an der Überprüfung der Informationen in einem von Hans Vajner verfassten Manuskript über die vor- und frühgeschichtliche Besiedlung Prags, das zum Druck vorbereitet wurde (*Hlava 2022*, 313). Ein weiteres Ergebnis ihrer Aktivität in Prag war ein Aufsatz über die äneolithische Bestattung aus Saaz/Žatec aus der Sammlung des Nationalmuseums, der im ersten Jahrgang der neuen Folge der Zeitschrift *Sudeta* erschien (*Schubert 1939–40*).

Die Tätigkeit von Josefine Kollmann beschränkte sich jedoch nicht nur auf die Arbeit in Prag. Im Juni 1939 nahm sie an der 3. Jahrestagung der Ostdeutschen Arbeitsgemeinschaft, einem Teil des Reichsbundes für Deutsche Vorgeschichte, teil, die in Aussig/Ústí nad Labem stattfand. Anfang Mai 1940 nahm sie zusammen mit Hermann Schroller, wahrscheinlich aufgrund ihrer Tschechischkenntnisse, an einer Forschungsreise durch die Museen im Protektorat Böhmen und Mähren teil. Anfang August 1940 begleitete sie dann Schroller nach Čejkovice bei Wessely an der March/Veselí nad Moravou in Mähren, um Vladimír Šimeček zu besuchen, einen der regionalen begeisterten „Forscher“, die an der Suche nach dem Grab des

großmährischen Erzbischofs Method beteiligt waren. Dabei spielte sie zweifellos die Rolle einer Dolmetscherin. Und bei der ersten Sitzung der Kommission für Vor- und Frühgeschichte der Sudetendeutschen Anstalt für Landes- und Volksforschung im Oktober 1940 wurde sie zu deren förderndem Mitglied ernannt.

Die sich vielversprechend entwickelnde Karriere im Amt für Vorgeschichte wurde durch die Bevorzugung des Familienlebens beendet. Zur Jahreswende 1940 und 1941 zog Josefine Schubert mit ihrem Mann endgültig nach Prag um und verließ das Amt für Vorgeschichte. Im Jahre 1941 wurde ihre Tochter Ulrike geboren. Nach einer Vereinbarung mit Hermann Schroller arbeitete sie jedoch bis zum Sommer 1944 gelegentlich mit dem Amt für Vorgeschichte bei Archivrecherchen und -auszügen, bzw. bei Übersetzungen aus der tschechischen Literatur zusammen.

Deutsch von *Jana Kličová*

